

Monako Kunigaikštystės konstitucinė santvarka

Milda Vainiutė

Socialinių mokslų (teisė) daktarė, profesorė
Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Viešosios teisės institutas
Ateities g. 10, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 5) 271 4561
El. paštas: <milda.v@mruni.eu>

Įvadas

Prieš pradėdant nagrinėti pasirinktą temą, reikėtų konstatuoti, kad įvairaus pobūdžio veikalų ir straipsnių, kurių tikslas – pažinti užsienio šalių konstitucinio reguliavimo įvairovę, Lietuvos teisės mokslininkai yra parengę išties ne vieną. Juose įvairiais pjūviais nagrinėjamos užsienio šalių konstitucinės sistemos, atkreipiamas dėmesys į reikšmingiausias konstitucines patirtis, atskleidžiami tam tikri svarbiausių konstitucinių institutų aspektai ir pan.¹ Kartu vis dėlto tenka pripažinti, kad daugeliu atvejų dėmesio centre – didžiųjų pasaulio valstybių, kaip antai JAV², Prancūzijos³, VFR⁴, Jungtinės Karalystės⁵ konstitucinių santvarkų ypatumai.

- 1 Žr., pavyzdžiui, Birmontienė, T. ir kt. (2005). *Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas; Bacevičius, V. ir kt. (2006). *Konstitucinio reguliavimo įvairovė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas; Beinoravičius, D. ir kt. (red. kol.) (2016). *Pasaulio valstybių konstitucijos*, I–III t. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- 2 Žr., pavyzdžiui, Mesonis, G. (2011). Konstitucinio reguliavimo ypatumai Jungtinėse Amerikos Valstijose. Iš: Vaitiekienė, E.; Mesonis, G. *Lyginamoji konstitucinė teisė*. Vilnius: Justitia, p. 205–238; Vainiutė, M. (2012). Teisėkūros stabilumo orientyras – konstitucija kaip nekvestionuojama tautos priimta arba aprobuota aukščiausioji teisė: pirmosios pasaulio Konstitucijos pavyzdys. Iš: Beinoravičius, D. (ats. red.) (2012). *Teoriniai teisėkūros pagrindai ir problemos. Liber Amicorum Alfonsui Vaišvilai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 239–278.
- 3 Žr., pavyzdžiui, Kavoliūnienė, I.; Vainiutė, M. (2011). Prancūzijos V Respublikos valdymo modelis – mišrios (pusiau prezidentinės) respublikos etalonas. *Socialinių mokslų studijos*, 3(3), 1047–1071; Jarašiūnas, E. (2012). Prancūzijos Respublikos konstitucinė santvarka. Iš: Žily, J. ir kt. (red. kol.) (2012). *Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos*. Mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 681–744.
- 4 Žr., pavyzdžiui, Vainiutė, M. (2012). Vokietijos Federacinės Respublikos konstitucinė santvarka. Iš: Žily, J. ir kt. (red. kol.) (2012). *Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos*. Mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 956–1016.
- 5 Žr., pavyzdžiui, Mesonis, G. Konstitucinio reguliavimo ypatumai Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystėje (2011). Iš: Vaitiekienė, E.; Mesonis, G. *Lyginamoji konstitucinė teisė*. Vilnius:

O mažiausių (tokio apibūdinimo svarbiausiais kriterijais laikant gyventojų skaičių ir valstybės teritoriją) suverenių Europos valstybių – Andoros, Lichtenšteino, Monako, San Marino ir Vatikano – kaip ir kitų mikrovalstybėmis, minivalstybėmis arba nykštukinėmis valstybėmis vadinamų pasaulio valstybių (pavyzdžiui, Mauru, Tuvalu ir kt.) konstitucinio reguliavimo analizė lyg ir lieka tokių tyrimų parašėse. Natūraliai gali kilti klausimas, kodėl verta ir tikslinga apžvelgti paminėtų valstybių konstitucines sistemas, kuo tokia analizė gali praturtinti supratimą apie pasaulio valstybių konstitucinę raidą.

Visų pirma, svarbus vien tas aspektas, su kuriuo, matyt, negalima nesutikti, kad vis labiau spartėjantys globalizacijos procesai, kylančios grėsmės pirmiausia mažų valstybių saugumui verčia susimąstyti apie ateities perspektyvas, nes „<...> nors valstybės teritorija, jos kokybė nėra lemiamą valstybės egzistavimo sąlyga, tačiau ji daro didelę įtaką valstybės gyvenimui ir jos vykdomai politikai.“ (Vaitiekienė; Vidrinskaitė, 2001, p. 129–130). Be to, imponuoja ir ta aplinkybė, kad iš esmės visos paminėtos valstybės, nepaisant jų labai mažo dydžio ir neskaitlingo gyventojų skaičiaus⁶, geba ir ekonomine, ir administracinių pajėgumų prasme pasiekti ištis stulbinančių ir sektinų rezultatų. Ir, be abejo, negalima nepritari nuomonei, kad konstitucinės sistemos stiprinimo problemos – viena iš mūsų šalies, tik XX a. pabaigoje pakartotinai „atradusios“ konstitucinę demokratiją, aktualijų. Ieškodami bendro gyvenimo problemų teisinių sprendimų neturėtume pamiršti ir konstitucionalizmo pasaulyje patirties, tiek istorinės, tiek šių dienų (Jarašiūnas, 2010, p. 24).

Kadangi, be kita ko, Vatikano miesto valstybės, kaip mažiausios pasaulio valstybės, konstitucinė santvarka tyrimų jau yra sulaukusi⁷, šio straipsnio objektas yra Monako Kunigaikštystė (*Principauté de Monaco*⁸) – antroji mažiausia valstybė pasaulyje⁹, kurios plotas – 2 ha, 2020 m. duomenimis, turinti 39 244 gyventojus¹⁰, apibūdinama kaip tankiausiai apgyvendinta, pasižyminti išplėta diversifi-

Justitia, 239–274; Kavoliūnienė, I.; Vainiūtė, M. (2012). Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės konstitucinė sistema. Iš: Žilys, J. ir kt. (red. kol.). (2012). *Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos*. Mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 380–415.

- 6 Vatikanas: plotas – 0,4 ha, gyventojų – 825 (2019 m.); San Marinas: plotas – 61 ha, gyventojų – 33 938 (2020 m.); Lichtenšteinas: plotas – 160 ha, gyventojų – 38 650 (2019 m.); Andora: plotas – 468 ha, gyventojų – 77 265 (2020 m.)
- 7 Pavyzdžiui, Juškevičius, J.; Meilius, K. (2016). Vatikano miesto valstybė. Iš: Beinoravičius, D. ir kt. (red. kol.). *Pasaulio valstybių konstitucijos*, III t., Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 1041–1052.
- 8 Ir toliau tekste sąvokos bei pavadinimai bus nurodomi prancūzų kalba – Monako valstybine kalba.
- 9 Monakas – valstybė-miestas Europos pietuose, prie Viduržemio jūros, Prancūzijos Rivjeroje. Sudaro nedidelį pusiau anklavą Prancūzijos pietryčiuose ~ 15 km nuo Nicos (sienos su Prancūzija ilgis 4,4 km), 8 km nuo Italijos sienos. Iš: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, 2009, p. 388.
- 10 16 proc. gyventojų – monakiečiai (monegaskai) – šios abi sąvokos tekste bus vartojamos sinonimiškai, 47 proc. – prancūzai; 16 proc. – italai; 21 proc. – kitų tautų atstovai.

kuota ekonomikos struktūra, su labiausiai išvystytomis turizmo ir prekybos sritimis ir finansų sektoriumi. Monakas – turtinga valstybė; lengvatiniai mokesčių tarifai čia leidžia sėkmingai dirbti tarptautiniams bankams ir finansinėms organizacijoms. Paskutiniaisiais metais labai sėkmingai vystosi moderni, inovatyvi ir aplinką tausojanti pramonė. Monakas yra ir daugelio tarptautinių organizacijų centras.

1. 1962 m. Konstitucijos ypatumai

Pirmoji Monako Konstitucija buvo priimta 1911 m. sausio 5 d., valdant Albertui Pirmajam; joje buvo įtvirtinta konstitucinė monarchija. Pagal šios Konstitucijos nuostatas Kunigaikščiui iš esmės priklausė visa valstybės valdžia, jis vienintelis turėjo įstatymų leidybos iniciatyvos teisę. Vykdomoji valdžia taip pat priklausė Kunigaikščiui. Įstatymų leidžiamąją valdžią dalijosi Kunigaikštis ir parlamentas – Nacionalinė taryba, sudaryta iš 21 deputato, kurie buvo renkami visuotiniuose rinkimuose ketverių metų kadencijai. Be kita ko, jie priėmė įstatymus ir tvirtino biudžetą. Valstybėje taip pat veikė Valstybės taryba, kuri padėjo Kunigaikščiui rengti įstatymų projektus. Taigi pagal šią konstituciją Monako valdymo forma buvo konstitucinė monarchija.

Nuo 1959 m. valstybėje pradėta diskutuoti apie konstitucinę reformą. 1962 m. gruodžio 17 d. įsigaliojo šiuo metu Monake galiojanti Konstitucija (*La Constitution de la Principauté*)¹¹, kuri, visų pirma, sustiprino parlamento vaidmenį valstybėje. Taigi ši konstitucija priskirtina trečiajam konstitucijų raidos etapui, kuris prasidėjo po Antrojo pasaulinio karo, o jo pabaigą žymi besibaigiantis XX a. dešimtas dešimtmetis¹² (Jarašiūnas, 2005, p. 25). Jos priėmimas sietinas su visuomenės politinio, ekonominio ir socialinio gyvenimo pokyčiais, kai įvykusių visuomenės gyvenimo permainų nebebuvo galima įtvirtinti tik senos konstitucijos pataisomis, griauančiomis senąją konstitucinę sistemą (Jarašiūnas, 2006, p. 31).

Būtina pažymėti, kad 1962 m. neteko galios dar 1918 m. sudaryta sutartis su Prancūzija, tačiau 1963 m. buvo sudaryta nauja, kuri apėmė muitų ir mokesčių susitarimus. 1993 m. gegužės 28 d. Monakui tapus Jungtinių Tautų Organizacijos nare, išnyko visos abejonės dėl valstybės savarankiškumo ir suvereniteto. 2004 m.

11 <https://www.gouv.mc/Gouvernement-et-Institutions/Les-Institutions/La-Constitution-de-la-Principaute> <https://www.gouv.mc/Gouvernement-et-Institutions/Les-Institutions/La-Constitution-de-la-Principaute>

12 Šio laikotarpio demokratinio konstitucionalizmo idėjų įtvirtinimo pavyzdžiais tampa 1947 m. Italijos Respublikos Konstitucija, 1947 m. Japonijos Konstitucija, 1848 m. VFR Pagrindinis Įstatymas, 1946 ir 1958 m. Prancūzijos, taip pat kiek vėlesnės 1975 m. Graikijos, 1976 m. Portugalijos ir 1978 m. Ispanijos konstitucijos.

Monakas tapo Europos Tarybos nare, bet prieš tai buvo būtini tam tikri Konstitucijos pakeitimai. Konstitucinė reforma įvyko 2002 metais. Taip pat sudaryta nauja bendradarbiavimo sutartis su Prancūzija, kuri įsigaliojo 2005 m. gruodžio 1 dieną. Visa tai sustiprino demokratinį procesą valstybėje, taip pat sumažino Prancūzijos įtaką Monako Kunigaikštystei. Nors Monako priklausomybė nuo Prancūzijos ir toliau egzistuoja, bet suvereniteto apribojimų mažėja. Antai, pakeitus Konstituciją 2002 m., sosto vakancijos atveju naują kunigaikštį turėtų rinkti Karūnos taryba (10 str.). Taigi pakeitus Konstituciją Kunigaikštystės valstybingumas buvo sustiprintas. Paminėtini ir kiti 2002 m. priimti pakeitimai: buvo papildytas sutarčių, kurios galėtų būti ratifikuotos tik įstatymu, sąrašas (14 str.), padidintas Nacionalinės tarybos narių skaičius nuo 18 iki 24 (53 str.), išplėsti Nacionalinės tarybos įgaliojimai teikiant pasiūlymus dėl įstatymų pasiūlymų (67 str.).

Taigi šiuo metu Monako Kunigaikštystėje, kaip jau minėta, galioja 1962 m. priimta Konstitucija (2002 m. redakcija), kuri įtvirtino dualistinės monarchijos formą. Pažymėtina, kad dualistinė monarchijos forma vyravo XIX–XX a. pirmojoje pusėje. Šiuo metu dualistinė monarchija yra Jordanija, Kuveitas, Lichtenšteinas, Malaizija. Iš jų Europoje yra dvi: Monakas ir Lichtenšteinas (Birmontienė, 2016, p. 362). Tokios valstybės požymis – teisiškai ir faktiškai valstybės valdžią turi pasidaliję vyriausybė, kurią sudaro monarchas, ir parlamentas (valdžios dualizmas). Dualistinėje monarchijoje suverenitetas priklauso tautai ir monarchui. Monarcho valdžia iš esmės apribota įstatymų leidžiamosios valdžios. Teigiama, jog tai – pradinė, ribota konstitucinės monarchijos forma, t. y. šioje valdymo formoje jau pastebimas nors iš dalies pripažįstamas valdžių padalijimas, bent jau vykdomoji valdžia atskiriama nuo įstatymų leidžiamosios (Birmontienė, 2001, p. 528). Taigi aptariama Konstitucija priskirtina ankstyvojo konstitucinio reguliavimo tipui, galima teigti, kad ji neturi kokių nors „savarankiškų“ bruožų, todėl tam tikra prasme atrodo „pasenusi“ (Marxer, Pállinger, 2009, p. 902).

Konstituciją sudaro preambulė, 97 straipsniai, suskirstyti į XII skyrių: I skyrius „Kunigaikštystė – viešosios valdžios“ (1–9 str.), II – „Kunigaikštis, karūnos paveldėjimas“ (10–16 str.), III – „Pagrindinės laisvės ir teisės“ (17–32 str.), IV – „Viešojo sektoriaus turtas, viešieji finansai“ (33–42 str.), V – „Vyriausybė“ (43–51 str.), VI – „Valstybės taryba“ (52 str.), VII – „Nacionalinė taryba“ (53–74 str.), VIII – „Karūnos taryba“ (75–77 str.), IX – „Komuna“ (78–87 str.), X – „Teisingumas“ (88–92 str.), XI – „Konstitucijos peržiūra“ (93–95 str.), XII – „Baigiamosios nuostatos“ (96–97 str.).

Kaip ir daugelio pasaulio valstybių konstitucijos, Monako Konstitucija pradedama įvadine dalimi – preambule. Joje pabrėžiama, kad, atsižvelgiant į tai, jog Kunigaikštystės institucijas reikia tobulinti ne tik siekiant užtikrinti gero valstybės valdymo principus, bet patenkinti ir naujus poreikius, atsiradusius dėl gyventojų socialinės raidos, nuspręsta valstybei padovanoti naują Konstituciją, kuri pagal suverenią valią bus laikoma pagrindiniu įstatymu.

Aptariant Konstitucijos keitimo tvarką, kuri, kaip minėta, nustatyta Konstitucijos XI skyriuje, pabrėžtina, kad tam, jog Konstitucija būtų iš dalies arba iš esmės pakeista, turi pritarti Kunigaikštis ir Nacionalinė taryba (94 str.). Tam reikalinga dviejų trečiųjų Nacionalinės tarybos narių balsų dauguma (95 str.). Vis dėlto tokį pasiūlymą gali atmesti Kunigaikštis arba Vyriausybė, nes Konstitucijos pakeitimo procedūra vyksta vadovaujantis ta pačia tvarka, kaip ir priimant paprastus įstatymus. Konstitucijos 93 straipsnyje konstatuota, kad Konstitucijos galiojimas negali būti suspenduotas.

2. Konstitucinės santvarkos pagrindai

Teigiama, kad tradiciškai ne viena konstitucija pradedama skyriumi, kuriame išdėstytos normos, įtvirtinančios konstitucinės santvarkos pagrindus (Jarašiūnas, 2006, p. 29). Taip ir Monako Konstitucijos kūrėjai I skyriuje įtvirtino tokius fundamentalius valstybės pagrindus, kaip antai suverenitetas, nepriklausomybė, valdžios galių pasiskirstymas, prioritetas pagrindinėms žmogaus teisėms ir laisvėms, valstybės simboliai, valstybinė kalba ir kt.

Konstitucijos 1 straipsnyje įtvirtinama, kad Monakas yra suvereni ir nepriklausoma valstybė, besivadovaujanti tarptautinės teisės ir sutarčių su Prancūzija principais. Šio straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Kunigaikštystės teritorija negali būti nusavinta.

Pagal Konstitucijos 2 straipsnį Monako Kunigaikštystė yra paveldima konstitucinė monarchija, teisinė valstybė, grindžiama pagrindinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis.

Konstitucijos 3–5 straipsniuose įvardijamos valstybės valdžios: vykdomoji valdžia patikėta Kunigaikščiui (3 str.), įstatymų leidžiamoji – Kunigaikščiui ir Nacionalinei tarybai (4 str.), teisminė – teismams ir tribunolams (5 str.). Garantuojamas administracinės, įstatymų leidžiamosios ir teisminės funkcijų atskyrimas (6 str.). Taigi akivaizdu, kad tai – tipiniai dualistinės monarchijos bruožai.

Valstybės simboliams nustatyti skirtas Konstitucijos 7 straipsnis – Kunigaikščio ir valstybės vėliavos yra skirtingos. Kunigaikščio vėliava – Grimaldi rūmų herbas ant balto pagrindo. Valstybinė vėliava susideda iš dviejų lygių juostų, raudonos ir baltos, išdėstytų horizontaliai: raudona viršutinėje dalyje, balta – apatinėje. Šių vėliavų naudojimo tvarką pagal šio straipsnio 3 dalį reglamentuoja 1881 m. balandžio 4 d. ordonansas.

Pagal Konstitucijos 8 straipsnį prancūzų kalba yra oficiali valstybinė kalba¹³.

Katalikų, apostolikų ir romėnų religijos pagal Konstitucijos 9 straipsnį yra valstybinės religijos.

13 Valstybėje taip pat vartojamos monakiečių (monegaskų), italų ir anglų kalbos.

3. Valstybės vadovas – Kunigaikštis

Pirmiausia reikia pažymėti, kad paprastai naujųjų, t. y. pagal priėmimo laikotarpį trečiajai (nuo Antrojo pasaulinio karo iki XX a. aštuntojo ar devintojo dešimtmečio) arba ketvirtajai (nuo XX a. devintojo dešimtmečio iki dabar) grupei priskirtinų konstitucijų, pagrindinio teksto dalis pradedama žmogaus teisių ir laisvių įtvirtinimu. Šiuo metu galiojančioje Monako Konstitucijoje po skyriaus apie konstitucinę valstybės sutvarkymą eina skyrius, skirtas valstybės vadovo – Kunigaikščio (*le Prince*) – institutui. Tai, kad valstybės vadovo institutas reglamentuojamas pirmiau nei parlamentas, sietina su šalies valdymo forma, kuri, kaip jau minėta, yra dualistinė konstitucinė monarchija.

Reikia pripažinti, kad Monako politinėje sistemoje Kunigaikščiui tenka išimtinai dominuojanti padėtis. Kunigaikštis valstybėje turi išties didelį autoritetą, kurį, viena vertus, garantuoja Konstitucija, kita vertus, jis atlieka politinio simbolio vaidmenį. Taigi pagal Konstitucijos 3 straipsnį Kunigaikštystės valstybės suverenitetą įkūnija Kunigaikštis, kurio asmuo yra neliečiamas. Savo įgaliojimus Kunigaikštis privalo įgyvendinti remdamasis teisės principais, Konstitucija ir įstatymais (12 str.). Kunigaikštis atstovauja valstybei (13 str.). Jis pasirašo ir ratifikuoja tarptautines sutartis po to, kai jos apsvaistomos Karūnos taryboje ir joms pritaria Nacionalinė taryba (14 str.). Valstybės vykdomoji valdžia – Vyriausybė, kurios priešakyje yra Kunigaikštis (3, 43 str.). Įstatymų leidžiamoji valdžia priklauso Nacionalinei tarybai ir Kunigaikščiui (4 str.). Kunigaikštis turi išimtinę įstatymų leidybos iniciatyvos teisę, jis taip pat įstatymus sankcionuoja ir paskelbia (66 str.). Kartu su Nacionaline taryba jis turi Konstitucijos pakeitimo teisę (94 str.). Kunigaikščiui taip pat priklauso amnestijos ir malonės teisė (15 str.), apdovanojimų teikimas (16 str.) ir pilietybės suteikimas (15 str.). Jis taip pat skiria valstybės pareigūnus, pavyzdžiui, Vyriausybės vadovą – valstybės ministrą (*Ministre d'Etat*), kitus Vyriausybės narius, Vyriausybės tarybą (*Conseil de Gouvernement*) (46 str.), kuri jam yra atskaitinga (50 str.).

Pažymėtina, kad iki 2005 m. Vyriausybės vadovas privalėjo turėti Prancūzijos pilietybę. Kunigaikštis jį turėjo pasirinkti iš trijų kandidatūrų, kurias jam pasiūlydavo Prancūzija. Nors sutarties nuostatos tarp Prancūzijos ir Monako formaliai dar nėra suderintos, tačiau Prancūzija *de facto* šios siūlymo teisės yra atsiskiusi. Taigi, pasikeitus situacijai, ne tik Prancūzijos pilietybę turintys asmenys, bet ir monakiečiai gali užimti antras pagal svarbą pareigas valstybėje.

Kunigaikštis taip pat turi teisę, pasitaręs su Karūnos taryba, paleisti Nacionalinę tarybą (46, 74 str.). Tokiu atveju turi būti skelbiami nauji rinkimai (74 str.). Kunigaikščiui priklauso ir teisingumo vykdymo teisė, kurią jis yra delegavęs teisams ir tribunolams ir kurie jo vardu skelbia sprendimus (88 str.). Reikia pabrėžti, kad įgyvendinant tam tikras prerogatyvas Kunigaikštį konsultuoja Karūnos taryba¹⁴.

Monako valstybės vadovas – Kunigaikštis nuo 2005 m. liepos 12 d. yra Albertas II, kuris perėmė valstybės valdžią po savo tėvo Rainerio III, šaliai vadovavusio nuo 1949 m. iki 2005 m., mirties.

4. Pagrindinės laisvės ir teisės

Konstitucijos III skyriuje įtvirtintas gana išsamus žmogaus teisių ir laisvių katalogas. Galima teigti, kad, vertinant jas pagal turinį, garantuojamos esminės civilinės (asmeninės), politinės ir ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės.

Minėto Konstitucijos skirsnio 17 straipsnyje įtvirtintas lygiateisiškumo principas: garantuojama visų monakiečių lygybė prieš įstatymą, skelbiama, kad negali būti taikomos jokios privilegijos.

Konstitucijos 19 straipsnyje įtvirtinta teisė į asmens laisvę ir saugumą. Pagal tai niekas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, išskyrus įstatymų numatytus atvejus. Su šiuo straipsniu susijęs ir 20 straipsnis, kuriame formuluojamos svarbios asmens procesinės teisės (nekaltumo prezumpcija, principo – *lex retro non agit* – baudžiamajoje teisėje įtvirtinimas ir kt.); šiame straipsnyje skelbiama ir apie mirties bausmės panaikinimą.

Asmens būsto neliečiamumo principas įtvirtintas Konstitucijos 21 straipsnyje, o teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą, kuri apima pagarbą šeimos gyvenimui, korespondencijos konfidencialumą, – 22 straipsnyje. Sąžinės ir tikėjimo laisvė garantuojama pagal Konstitucijos 23 straipsnį, teisė į nuosavybę – pagal 23 straipsnį.

Prie politinių teisių ir laisvių priskirtinos tokios Konstitucijoje įtvirtintos teisės kaip teisė jungtis į profesines sąjungas, teisė streikuoti (28 str.), susirinkimų (29 str.) ir asociacijų laisvė (30 str.), kiekvienam asmeniui suteikta teisė kreiptis į valdžios institucijas (31 str.).

Minėta, kad aptariamoje Konstitucijoje garantuojamos ir socialinės, ekonominės bei kultūrinės teisės. Antai Konstitucijos 25 straipsnyje skelbiama, kad garantuojama laisvė pasirinkti darbą, monakiečiai taip pat turi teisę į valstybės pagalbą skurdo, nedarbo, ligos, negalios, senatvės ir motinystės atvejais įstatymų nustatytomis aplinkybėmis ir tvarka (26 str.). Svarbi kultūrinė teisė – teisė į mokslą: Konstitucijos 27 straipsnyje nustatyta, kad monakiečiai turi teisę į nemokamą pradinį ir vidurinį išsilavinimą.

Konstitucijos 18 straipsnis skirtas pilietybės klausimams reglamentuoti. Pagal tai sąlygos, kurioms esant galima įgyti Monako pilietybę, nustatytos įstatymu. Įstatyme nustatytos ir tos aplinkybės, dėl kurių natūralizacijos būdu įgyta pilietybė gali būti atimta. Šio straipsnio 2 dalyje paminėti du tokie atvejai: kitos valstybės pilietybės įgijimas ir neteisėtai atlikta tarnyba užsienio valstybės kariuomenėje. Konstitucijos skyrių apie pagrindines teises ir laisves užbaigiančiame 32 straipsny-

je nustatyta, kad užsieniečiai turi visas teises Kunigaikštystėje, kurios nėra skirtos tik piliečiams.

5. Viešojo sektoriaus turtas ir viešieji finansai

Reikia pažymėti, kad paprastai po pagrindinę konstitucijos dalį pradedančio žmogaus teisių ir laisvių katalogo kiti konstitucijos skyriai dažniausiai būna skirti valstybės valdžios organizacijai, jos sistemai, valdžios institucijų tarpusavio santykiams (Birmontienė, 2016, p. 148–149), o tokie klausimai, kaip antai finansai, valstybės biudžetas, yra aptariami konstitucijų pabaigoje, tačiau Monako Konstitucijos struktūra, kaip matome, pirmiausia, atsižvelgiant į valstybės valdymo formą (valstybės vadovo – Kunigaikščio institutui skirtas II skyrius), o ir kitais aspektais yra originali: aptariamuju atveju viešojo sektoriaus turto ir viešųjų finansų klausimų reglamentavimas – ne Konstitucijos pabaigoje, o iškart po pagrindinių laisvių ir teisių katalogo.

Pirmieji du IV skyriaus straipsniai skirti viešojo sektoriaus turto (33 str.) ir Kunigaikščio nuosavybės (34 str.) klausimams: viešojo sektoriaus turtas negali būti nusavintas, negali būti pakeista jo paskirtis, nebent tai būtų nustatyta įstatymu; Kunigaikščiui priklausantis turtas taip pat negali būti nusavintas, jis skirtas suvereno šeimos naudojimui, o tai reglamentuoja įstatymas. Visas laisvas ir bešeimininkis turtas priklauso valstybei (36 str.).

Kiti šio skyriaus straipsniai reglamentuoja valstybės biudžeto klausimus. Konstitucijos 37 straipsnyje nustatyta, kad nacionalinį biudžetą sudaro visos Kunigaikštystės viešosios pajamos ir viešosios išlaidos. Nacionalinis biudžetas yra Kunigaikštystės ekonominės ir finansinės politikos išraiška (38 str.). Rengiamas biudžeto projektas, dėl jo balsuojama ir jis priimamas kaip įstatymas (39 str.). Kunigaikščio rūmų išlaidos nustatomos biudžeto įstatyme ir padengiamos iš biudžeto bendrų viešųjų pajamų (40 str.).

6. Parlamentas – Nacionalinė taryba

Įstatymų leidžiamoji valdžia pagal Konstitucijos 4 straipsnį priklauso Kunigaikščiui ir parlamentui. Vienerių rūmų parlamentą, šiuo atveju tokią jo formą nesunkiai pagrindžiant valstybės teritorijos plotu ir gyventojų skaičiumi (Vainiutė, 2013, p. 409) – Nacionalinę tarybą (*Conseil National*) – nuo 2002 m., kai buvo pakeistas ir Rinkimų įstatymas, sudaro 24 nariai, kurie renkami 5 metams visuotiniuose tiesioginiuose rinkimuose slaptu balsavimu (53 str.). Šiame Konstitucijos straipsnyje taip pat nustatyta, kad visi Monako piliečiai, sulaukę 18 metų, turi rinkimų teisę, o visi Monako gyventojai, kurie yra sulaukę 25 metų amžiaus ir ne mažiau kaip

5 metus turi Monako pilietybę, gali būti renkami (54 str.). Nuo 2002 m. galioja mišri rinkimų sistema: 16 narių renkami pagal mažoritarinę rinkimų sistemą, o 8 nariai – pagal proporcinę. Partijos turi pateikti sąrašus su ne mažiau nei 13 kandidatų, tik tada jos įgyja teisę dalyvauti rinkimuose.

Šiame kontekste paminėtina, kad partijų vaidmuo šioje šalyje skiriasi nuo tų, kurios veikia kitose Europos valstybėse. Kadangi Vyriausybę skiria Kunigaikštis, neatsižvelgdamas į daugumos santykius Nacionalinėje taryboje, jų funkcija yra ne remiantis konkuruojančiomis programomis suformuoti valdančiąją daugumą, bet atstovauti rinkėjų interesams įstatymų leidybos procese ir įgyvendinti Kunigaikščio ir Tautos politinę valią. Taigi politinių partijų peizažas Monake yra nuolatiniame procese ir jos, kitaip nei kitose Vakarų Europos valstybėse, politiniame procese didesnio vaidmens nevaicina (Marxer, Pállinger, 2009, p. 931.)

Pažymėtina, kad parlamentaro mandatas yra nesuderinamas su kitų funkcijų vykdymu, t. y. parlamento narys, be kita ko, negali būti Kunigaikščio ambasadorius, Vyriausybės, teismų narys, negali vykdyti diplomatinių funkcijų (54 str.). Kunigaikštis turi teisę parlamento narius sušaukti į eilinius posėdžius du kartus per metus (58 str.), jie paprastai trunka ne ilgiau kaip tris mėnesius. Neeilinius posėdžius prireikus gali sušaukti Kunigaikštis arba dvi trečiosios parlamento narių (59 str.). Palyginti su kitų valstybių parlamentais, Monako Nacionalinė taryba pagal įgaliojimus nėra stipri institucija (Marxer, Pállinger, 2009, p. 927).

Vadovaujant Vyriausybei ir padedant patariamosioms komisijoms, įstatymų projektus rengia administracija¹⁵. Paskui Kunigaikštis, naudodamasis įstatymų leidybos iniciatyvos teise, savo parašu patvirtina, ar įstatymo projektas gali būti teikiamas parlamentui (67 str.). Vėliau parlamentas sprendžia, ar pritarti pateiktam įstatymo projektui. Iki 2002 m. parlamentas netgi neturėjo teisės įstatymo projektą kaip nors pakeisti. Po konstitucinės reformos parlamentui ši teisė, išskyrus įstatymą dėl biudžeto, yra suteikta (67 str. 7 d.). Tačiau, jei įstatymų pakeitimai nėra pageidaujami, Vyriausybė gali tokius įstatymų projektus atsiimti ir tokiu būdu įstatymų leidybos procesą nutraukti (67 str. 7 d.). Parlamento priimtas įstatymas pateikiamas Kunigaikščiui sankcionuoti (absoliuti veto teisė, 66 str.). Įstatymas, pasirašytas Kunigaikščio ir paskelbtas biuletenyje, įsigalioja (66 str.). Taigi parlamentas neturi įstatymų leidybos iniciatyvos teisės, ji išskirtinai suteikta tik Kunigaikščiui (66 str. 2 d.). Tačiau Nacionalinei tarybai yra suteikta pasiūlymo teisė, t. y. ji gali Vyriausybei pateikti įstatymų projektus arba sumanymus dėl jų keitimo ir pan. (67 str. 2–4 d.), tačiau šiuos pasiūlymus Kunigaikštis arba Vyriausybė vėlgi gali atmesti, pakeisti arba išplėtoti.

Pati stipriausia Nacionalinės tarybos teisė yra pritarti įstatymui dėl biudžeto arba jį atmesti (70 str.). Tačiau net ir tuo atveju, jei parlamentas tokiam įstatymui

15 Plačiau žr. šio straipsnio 7 skirsnyje.

nepritartų, Kunigaikštis galėtų savo ordonansu nurodyti, kad valstybės funkcijos ir toliau būtų vykdomos. Praktiškai tokia situacija dar nebuvo susiklosčiusi, nes Vyriausybė ir parlamentas diskusijose dėl biudžeto yra vieningi. Po 2002 m. konstitucinės reformos yra būtinas parlamento pritarimas tarptautinėms sutartims, dėl kurių turėtų įvykti valstybės institucinės struktūros pokyčiai, būtų įtrauktas parlamentas, reikėtų papildomų biudžeto lėšų arba dėl kurių turėtų būti keičiama Monako teisė (14, 70 str.). Tokiu būdu parlamento kompetencija užsienio politikos srityje buvo sustiprinta.

Nacionalinė taryba priima savo reglamentą (61 str.), suformuoja Nacionalinės tarybos biurą (*Bureau du Conseil National*) (57 str.), kurį sudaro parlamento Pirmininkas (*Président du Conseil National*) ir jo pavaduotojas (*Vice-Président du Conseil National*) (60 str.). Darbotvarkę tvirtina Nacionalinės tarybos biuras po to, kai yra išklausomas Valstybės ministras. Visi Vyriausybės nariai dalyvauja plenariniuose parlamento posėdžiuose. Jie gali pasisakyti visais svarstomais klausimais. Kunigaikštis, pasitaręs su Karūnos taryba, gali parlamentą bet koku atveju paleisti (74 str.). Nors parlamento nariai formaliai gali jungtis į frakcijas, tačiau jos neturi jokių savarankiškų funkcijų. Ir organizaciniu požiūriu Nacionalinės tarybos kompetencija yra apribota – ji neturi savarankiškos biudžeto teisės: kasmet atitinkamą biudžetą jai skiria Vyriausybė. Iki šiol visi bandymai parlamentui suteikti daugiau organizacinių teisių buvo Vyriausybės blokuoti.

7. Įstatymų leidyba

Minėta, kad įstatymų projektus (*projet de loi*), vadovaujant Vyriausybei ir įtraukiant patariamąsias komisijas, rengia administracija. Po diskusijų Vyriausybėje įstatymų projektai pateikiami Kunigaikščiui. Kadangi įstatymų leidybos iniciatyvos teisė išimtinai priklauso tik Kunigaikščiui, jis savo parašu patvirtina, ar įstatymo projektas bus toliau teikiamas parlamentui. Tuo atveju, jei Kunigaikštis pasiūlymui pritaria, Vyriausybės vadovas perduoda informaciją Nacionalinės tarybos biurui. Paskui Nacionalinės tarybos biuras perduoda įstatymo projektą kompetentingai komisijai, ši jį apsversto ir dėl viso projekto arba atskirų straipsnių pateikia daugumos ir mažumos nuomonę.

Nacionalinė taryba plenariniame posėdyje, remdamasi komisijos pasiūlymais, nusprendžia, ar parlamentas apskritai turi svarstyti įstatymo projektą. Jei priimamas sprendimas nesvarstyti, tuo atitinkamo projekto svarstymas ir baigiasi. Tuo atveju, jei priimamas sprendimas įstatymo projektą priimti svarstyti, iš pradžių jis svarstomas pastraipsniui (pirmasis svarstymas). Nacionalinė taryba turi teisę pateikti pasiūlymų dėl projekto pakeitimo. Baigiamasis balsavimas (antrasis svarstymas) vyksta dėl aptarto ir galimai pakeisto įstatymo projekto. Jei Vyriausybė pakeitimams nepitaria, ji gali projektą prieš balsavimą atsiimti. Priimtas įstaty-

mas pateikiamas Kunigaikščiui, šis turi absoliučią veto teisę. Vis dėlto jis šios teisės iš esmės niekada nenaudoja, nes Vyriausybė, veikianti pagal Kunigaikščio reikalavimus, dominuoja įstatymų leidybos procese. Paskui Kunigaikščio pasirašytas ir paskelbtas biuletenyje įstatymas įsigalioja.

Svarbu dar kartą akcentuoti, kad parlamentas neturi savarankiškos įstatymų leidybos iniciatyvos teisės. Jis turi teisę Vyriausybei pateikti vadinamuosius siūlymus dėl įstatymų (*proposition des loi*), tačiau Vyriausybė nėra įpareigota tokius siūlymus priimti. Jei vis dėlto tokį parlamento siūlymą Vyriausybė priima, ji turi šį siūlymą suformuluoti kaip įstatymo projektą, kad jis būtų pateiktas parlamentui įprasta tvarka. Be to, ji gali siūlymą performuluoti ir pakeisti. Tolesnis procesas yra toks pat, kaip įprastas įstatymų leidybos procesas. Svarstant biudžeto projektą, Nacionalinės tarybos įgaliojimai taip pat yra riboti. Ji neturi teisės pakeisti projekto, nebent gali pasiūlyti panaikinti tam tikrus įstatymo skyrius. Baigiamojo balsavimo metu ji turi teisę arba atmesti visą įstatymą, arba jam pritarti. Pritariant visam projektui, pritariama ir tiems jo skyriams, kuriems buvo nepritarta. Pažymėtina, kad teise nepritarti įstatymo projektui dėl biudžeto niekada nebuvo pasinaudota.

8. Vyriausybė

Vienas iš dualistinės monarchijos bruožų – stipri vykdomoji valdžia, dėl to ji dažnai vadinama egzekutyvine monarchija (Birmontienė, 2016, p. 362). Taigi visa vykdomoji valdžia pagal Konstitucijos 3 straipsnį priklauso Kunigaikščiui, jos įgyvendinimą jis perduoda Vyriausybei, kuri yra jam pavaldi ir atskaitinga (43, 50 str.). Todėl Vyriausybė yra vadinama „Kunigaikščio Vyriausybe“ (Frieše, 2011, p. 276). Taigi Vyriausybė yra savarankiška vykdomosios valdžios institucija, turinti tam tikrus savarankiškus įgaliojimus. Valstybės ministras (*Ministre d'Etat*) vadovauja iš šešių asmenų sudarytai Vyriausybės tarybai (*Conseil de Gouvernement*). Valstybėje veikia šios penkios ministerijos: Vidaus reikalų, Finansų ir ekonomikos, Sveikatos apsaugos ir socialinių reikalų, Darbo, aplinkos ir urbanistikos, Užsienio reikalų ir kooperacijos¹⁶. Valstybės ministrą ir Vyriausybės tarybą skiria Kunigaikštis.

Valstybės ministras reprezentuoja Kunigaikštį, jis pirmininkauja Vyriausybės tarybai ir joje turi lemiamą balsą. Jo funkcija – valdyti valstybę ir kontroliuoti Kunigaikštystės vykdomąsias institucijas (44 str.). Pagal Konstituciją skiriami dviejų rūšių įgyvendinamieji teisės aktai: Kunigaikščio ordonansai (*ordonnance souverain*) (45, 46 str.) ir ministerijų dekretai (*ministerial decrees*) (47 str.). Vyriausybėje svarstomi visi Kunigaikščio ordonansai, kuriuos kontrasignuoja valstybės

ministras, o po to juos pasirašo ir sankcionuoja Kunigaikštis (45 str.). Ministrų dekretus svarsto Vyriausybė, o juos pasirašo valstybės ministras. Dekretas įsigalioja tuo atveju, jei Kunigaikštis per dešimt dienų, kai dekretas Kunigaikščiui būna pateiktas, jam neprieštarauja (47 str.). Taigi nors įgyvendinamieji teisės aktai formaliai turi būti kontrasingnuojami Vyriausybės ir Kunigaikščio, tačiau Vyriausybė negali turėti savarankiškos pozicijos, iš tiesų Vyriausybė įgyvendina tai, ko pageidauja Kunigaikštis. Kaip jau buvo minėta, Vyriausybė Kunigaikščiui pateikia pasiūlymus dėl įstatymų (*Projets de Loi*), nors jis pats turi įstatymų leidybos iniciatyvos teisę (67 str.). Tokiu būdu Vyriausybė iš dalies dalyvauja įstatymų leidyboje. Vyriausybei įgyvendinti jai priskirtas funkcijas padeda administracija, kuriai priklauso apie 3 tūkstančius asmenų.

Aptariant parlamento ir Vyriausybės santykius, paminėtina, kad Vyriausybė yra atsakinga tik Kunigaikščiui, o ne parlamentui, o tai yra vienas iš tipiškiausių dualistinės monarchijos bruožų (Jarašiūnas, 2012, p. 313). Nacionalinė taryba neturi jokios Vyriausybės ir administracijos kontrolės teisės. Todėl ir Vyriausybės sudėtis nepriklauso nuo parlamento pasitikėjimo. Vyriausybę skiria Kunigaikštis, ir jis neprivalo paisyti daugumos požiūrio parlamente. Taigi Nacionalinė taryba neturi jokios galimybės apriboti Vyriausybės politinę atsakomybę.

9. Teisminė valdžia

Teisminė valdžia, kaip nedalomo suvereniteto išraiška, taip pat priklauso Kunigaikščiui, kurią jis deleguoja teismams ir tribunolams ir kurie ją vykdo Kunigaikščio vardu (5, 88 str.). Tai reiškia, kad nors Monake teisingumas ir skelbiamas Kunigaikščio vardu, tačiau teisingumą vykdančios institucijos nuo kitų valstybės valdžių ir institucijų yra nepriklausomos (deleguotas teisingumas). Teisėjų nepriklausomumo principą garantuoja Konstitucija (88 str. 3 d.).

Taip pat ir organizaciniu aspektu teisingumą vykdančios institucijos nuo vykdomosios valdžios yra atskirtos. Vyriausybėje nėra teisingumo ministro. Taigi teisminei valdžiai atstovauja Teisinės tarnybos direkcija (*Direction des Services Judiciaires*) ir atskira nepriklausoma administracinė institucija. Ordinariųjų teismų teisėjus skiria Kunigaikštis.

Teismų sistema panaši į Prancūzijos. Skiriamos civilinės, baudžiamosios ir administracinės teisės sritys. Konstitucijos nuostatas papildo įstatymas dėl teismų organizacijos. Skiriamos tokios teismų instancijos: taikos teisėjai (*Judge de Paix*), Pirmosios instancijos teismas (*Tribunal de Première Instance*), Baudžiamasis teismas (*Tribunal Criminel*), Apeliacinis teismas (*Cour d'Appel*), Revizinis teismas (*Cour de Révision Judiciaire*) ir galiausiai Aukščiausiasis Teismas (*Tribunal Suprême*) (90, 91 str.).

Aukščiausiasis Teismas taip pat atlieka Aukščiausiojo administracinio teismo, Konstitucinio Teismo funkciją ir yra įgaliotas spręsti ginčus dėl kompetencijos (90, 91 str.). Jį sudaro penki paskirti ir du laikini nariai (89 str.). Juos skiria Kunigaikštis, kuriuos po vieną teikia Nacionalinė taryba, Valstybės taryba, Karūnos taryba, Revizinis teismas ir Pirmosios instancijos civilinis teismas (89 str.). Aukščiausiasis Teismas tikrina Nacionalinės tarybos reglamento ir įstatymų konstitucingumą (90 (A) str.). Jeigu konstatuojama, kad įstatymai prieštarauja Konstitucijoje įtvirtintoms nuostatoms, jie panaikinami visai arba iš dalies. Kiekvienas teismas turi teisę kreiptis į Aukščiausiąjį Teismą dėl administracinio akto arba Kunigaikščio ordonanso galiojimo (90 (B) str. 3 d.). Nors yra nustatyta, kad Konstitucija turi aukštesnę galią negu įstatymai, tačiau Aukščiausiasis Teismas netikrina tokių įstatymų, kuriais ratifikuojamos arba įgyvendinamos tarptautinės konvencijos, konstitucingumo, nes pripažįstama tarptautinių konvencijų viršenybė nacionalinės teisės atžvilgiu.

10. Kitos konstitucinės institucijos

Valstybėje taip pat veikia keletas institucijų, kurios padeda Kunigaikščiui arba Vyriausybei įgyvendinti jiems priskirtus įgaliojimus.

Antai Karūnos tarybą (*Conseil da la Couronne*), kurios statusui įtvirtinti skirti Konstitucijos 75–77 straipsniai, sudaro septyni asmenys. Juos skiria Kunigaikštis, iš jų keturis, įskaitant jos pirmininką, – tiesiogiai pats Kunigaikštis, o tris – parlamento siūlymu (75 str.). Karūnos tarybą mažiau kaip du kartus per metus sušaukia Kunigaikštis (76 str.). Karūnos taryba atlieka patariamąsias institucijos funkcijas. Kunigaikštis gali prašyti Karūnos tarybos patarimo, kai sudaromos tarptautinės sutartys, kai norima paleisti Nacionalinę tarybą, kai svarstomi pilietybės, malonės suteikimo ir amnestijos paskelbimo klausimai (77 str. 2 d.). Visais klausimais, kurie susiję su valstybės interesais, Kunigaikščiui Karūnos taryba gali teikti konsultacijas (77 str. 1 d.). Reikia pabrėžti, kad Karūnos tarybos nuomonė yra ne privalomoji, o patariamoji.

Kita paminėtina konstitucinė institucija – Valstybės taryba (*Conseil d'Etat*), kuriai pagal Konstitucijos 52 straipsnį Kunigaikštis gali pateikti įstatymų ir ordonansų projektus svarstyti. Jos taip pat gali būti prašoma patarimų ir kitais klausimais. Valstybės tarybos organizavimo ir darbo tvarką nustato Kunigaikščio ordonansas. (Pagal tai Valstybės tarybą sudaro 12 narių – teisės srities ekspertų, kuriuos po pasitarimo su valstybės ministru ir teisinės tarybos pirmininku skiria Kunigaikštis.)

Pagal Konstitucijos 42 straipsnį finansų valdymo kontrolę užtikrina Aukštoji audito komisija (*Commision Supérieure des Comptes*). Ji yra patariamoji institucija ir kasmet Kunigaikščiui pateikia savo atsakaitą.

Kunigaikštystėje yra ir kitų patariamųjų komisijų, kaip antai Ekonomikos ir socialinių reikalų taryba (*Conseil Economique et Social*), ir kitos, kurias Vyriausybė gali pasitelkti tam tikriems klausimams aptarti. Ekonomikos ir socialinių reikalų tarybą sudaro 33 nariai, jie skiriami trejų metų kadencijai. Pagrindinė jos užduotis – patarti Vyriausybei socialinių problemų ir ekonominiais klausimais. Taigi visus šios srities įstatymų ir potvarkių projektus Vyriausybė svarsto kartu su šia taryba, kuri paprastai posėdžiauja kas tris mėnesius.

11. Vietos savivalda

Vietos savivaldos klausimams yra skirtas Konstitucijos IX skyrius „Komuna“. Monako valstybė ir komuna (*Commune*) jos gyventojų ir teritorijos atžvilgiu yra identiška, taigi ją sudaro viena komuna (78 str.). Ji susideda iš keturių kvartalų (rajonų) – Fonvėjaus (*Fontvieille*), La Kondamino (*La Condamine*), Monako (*Monaco-Ville*) ir Monte Karlo (*Monte Carlo*) ir yra kildinama iš jau nuo 1215 m. egzistavusios komunos. Dėl mažos valstybės teritorijos įgaliojimų pasiskirstymas tarp visos valstybės ir komunos sukonstruotas taip, kad didžiąją dalį funkcijų, kurios didesnėse valstybėse priklausytų vietos savivaldos institucijoms, Monako Kunigaikštystėje įgyvendina valstybės Vyriausybė. Vietinėms valdžios institucijoms priskiriami tik vietinės reikšmės klausimai (pavyzdžiui, įvairių registrų tvarkymas, sveikatos, eismo, socialinio aprūpinimo klausimai, kapinių priežiūra ir kt.), o Vyriausybei – tie, kurie yra valstybinės reikšmės.

Komuna turi savo institucijas. Pirmiausia tai – Komunos taryba (*Conseil Communal*), kurią sudaro 15 narių, išrinktų ketverių metų kadencijai pagal visuotinę tiesioginę rinkimų teisę, remiantis proporcinge rinkimų sistema. Komunos tarybos nario ir Nacionalinės tarybos nario mandatai yra nesuderinami (80 str.). Komunos taryba renkasi kas tris mėnesius į eilinę sesiją. Kiekviena sesija negali trukti ilgiau kaip penkiolika dienų (81 str.). Valstybės ministro prašymu arba leidimu neeiliniai Komunos posėdžiai gali būti rengiami konkrečiais tikslais (82 str.). Taigi jai tenka patariamoji funkcija urbanistiniais, svarbiais viešųjų projektų, eismo organizavimo ir kitais klausimais.

Meras (*maire*) yra aukščiausias administracijos pareigūnas, jis palaiko ryšį tarp centrinės valstybės valdžios ir bendruomenės, yra atsakingas už įstatymų ir nutarimų įgyvendinimą. Meras ir jo pavaduotojai yra renkami iš Komunos tarybos narių (79 str.). Jis arba jo pavaduotojai pirmininkauja Komunos tarybai pagal nustatytą tvarką (85 str.).

Pažymėtina tai, kad nors po 2002 m. konstitucinės reformos komunų statusas buvo sustiprintas, tačiau jos ir toliau lieka priklausomos nuo Vyriausybės. Komunos taryba gali būti paleista sulaukus Valstybės tarybos nuomonės (83 str.).

Tokiu atveju vietoj Komunos tarybos, kol bus išrinkta nauja, paskiriama speciali delegacija. Rinkimai turi įvykti per tris mėnesius (84 str.).

Pagal Konstitucijos 87 straipsnį komunos biudžetą sudaro pajamos, gautos iš komunalinio turto, įprastų išteklių ir asignavimų, nustatytų pradiniam metų biudžeto įstatyme.

Išvados

1. Žvelgiant iš konstitucinio reguliavimo tyrimų perspektyvos, neabejotina, kad Lietuvos konstitucinio reguliavimo istorija, konstitucinė teisinė mintis ir praktika geriausiai gali būti suprasta tik atsižvelgiant į platesnį konstitucionalizmo raidos kontekstą, į šiuolaikines konstitucinio reguliavimo tendencijas, į konstitucijos reikšmę ir vaidmenį valstybiškai organizuotos visuomenės gyvenime. Lietuviško konstitucinio reguliavimo ypatumai išryškėja tik jį lyginant su kitų šalių konstituciniu reguliavimu, todėl poreikis pažinti užsienio šalių konstitucines sistemas yra akivaizdus.

Galima teigti, kad Lietuvos teisės literatūroje daugiausia dėmesio skiriama didžiausių ir politiškai įtakingiausių pasaulio valstybių konstitucinio reguliavimo sistemų analizei, o pagal valstybės plotą ir gyventojų skaičių mažiausių valstybių (dar vadinamų mikrovalstybių, minivalstybių arba nykštukinių valstybių) konstitucinių santvarkų tyrimų pasigendama.

Nors straipsnio objektu pasirinktos valstybės – Monako Kunigaikštystės – konstitucinė santvarka nuo Lietuvos Respublikos konstitucinės sistemos vien jau dėl valstybių valdymo formos turi esminių skirtumų, tačiau, nepaisant to, manytina, kad toks tyrimas padeda suprasti pasaulio konstitucinio proceso esmę ir raidos tendencijas, įsigilinti į svarbiausius konstitucinius institutus, suvokti jų bendrus bruožus ir savitumus, paaiškinti konkrečios šalies konstitucinių sprendimų specifiką ir kt.

2. Šiuo metu galiojanti 1962 m. priimta (2002 m. redakcija) Monako Kunigaikštystės Konstitucija priskirtina trečiajam konstitucijų raidos etapui, kuris prasidėjo po Antrojo pasaulinio karo, o jo pabaigą žymi besibaigiantis XX a. dešimtas dešimtmetis. Joje įtvirtinta dualistinės monarchijos forma, kuri vyravo XIX–XX a. pirmojoje pusėje, ir šiuo metu egzistuojanti dar ir kitoje Europos valstybėje – Lichtenšteine.

Konstitucijoje įtvirtinta, kad Monako Kunigaikštystė yra paveldima konstitucinė monarchija, teisinė valstybė, grindžiama pagrindinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis. Kunigaikščio galias riboja Konstitucija ir įstatymai. Jis yra valstybės ir vykdomosios valdžios vadovas. Vyriausybei vadovauja Kunigaikščiui atstovaujantis valstybės ministras. Įstatymų leidžiamąją valdžią bendrai įgyvendina

Kunigaikštis ir vienerių rūmų parlamentas – Nacionalinė taryba: Kunigaikščiui priklauso įstatymų leidybos iniciatyvos teisė, o Nacionalinei tarybai – įstatymų priėmimo teisė. Visi Nacionalinės tarybos įstatymų ir jų pakeitimų projektai turi būti pagrįsti bendru Kunigaikščio ir parlamento sutarimu. Bendru sutarimu gali būti keičiamos ir Konstitucijos nuostatos. Tai yra pagrindinis Monako įstatymų leidybos principas.

Svarbu pažymėti ir tai, kad po konstitucinės reformos 2002 m. Kunigaikštystės valstybingumas buvo sustiprintas, t. y. sumažėjo Monako priklausomybė nuo Prancūzijos, ypač sosto paveldėjimo aspektu, nes sosto vakancijos atveju naują Kunigaikštį turėtų rinkti Karūnos taryba.

3. Ir pabaigoje pabrėžtiną toks aspektas – nors Monako Kunigaikštystėje šiuo metu galiojanti Konstitucija ir pagal jos normas bei principus gyvuojanti konstitucinė santvarka iš šios dienos perspektyvų atrodo nemoderni, nepažangi, nes, be kita ko, valdžių padalijimo principas, kaip labai svarbus konstitucinis principas, nėra šios valstybės konstitucinės sąrangos ašis, tačiau tai visiškai netrukdo sėkmingai ir gyvybingai valstybės raidai ir progresyviems visuomeniniams procesams, nes, ko gero, jos pažangą ir sėkmę šiuo atveju lemia kiti veiksniai: tai, kad nėra atotrūkio tarp deklaruojamų konstitucinių nuostatų ir valstybės valdžios institucijų praktikos, tradicijų laikymasis ir kt.

Šaltiniai

- Birmontienė, T. ir kt. (2001). *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
- Birmontienė, T. ir kt. (ats. red.). (2016). *Lyginamoji konstitucinė teisė*. Vadovėlis. Vilnius: Registrų centras.
- Friese, K. (2011). *Die europäischen Mikrostaaten und ihre Integration in die Europäische Union. Andorra, Liechtenstein, Monaco, San Marino und Vatikanstadt auf dem Weg in die EU?* Berlin: Duncker & Humblot GmbH.
- Grinda, G. (2010). *The Principality of Monaco. Staate, International Status, Institutions*. Second Edition. T. M. C. Asser Press.
- Jarašiūnas, E. (2010). Apie pirmąsias konstitucijas ir jų reikšmę. *Jurisprudencija*, 2 (120), 25–52.
- Jarašiūnas, E. (2005). Nuo pirmosios iki naujausių konstitucijų: keletas minčių apie konstitucinio reguliavimo raidą. Iš: Birmontienė, T. ir kt. *Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinių reguliavimų*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 8–36.
- Jarašiūnas, E. (2006). Daugybė šiuolaikinės konstitucijos veidų: bendri ir individualūs bruožai. Iš: Bacevičius, V. ir kt. *Konstitucinio reguliavimo įvairovė*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 8–34.

- Jarašiūnas, E. ir kt. (red. kol.). (2012). *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- Jarašiūnas, E. ir kt. (red. kol.). (2017). *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vadovėlis. Antroji laida. Vilnius: Registrų centras.
- Ismayr, W. (2009). Die politischen Systeme Westeuropas im Vergleich. Iš: *Die politischen Systeme Westeuropas*. 4., aktualisierte und überarbeitete Auflage. Verlag für Sozialwissenschaften I GWV Fachverlage GmbH, Wiesbaden, 9–64.
- Marxer, W.; Pállinger, Z. T. (2009). Die politischen Systeme Andorras, Liechtensteins, Monacos, San Marinos und des Vatikans. In: Ismayr, W. *Die politischen Systeme Westeuropas*. 4., aktualisierte und überarbeitete Auflage. Verlag für Sozialwissenschaften I GWV Fachverlage GmbH, Wiesbaden, 901–955.
- Mašalaitis, B. (2007). *Pasaulio valstybės*. Žinynas. Vilnius: Šviesa, 237–238.
- Vaitiekienė, E.; Vidrinskaitė, S. (2001). *Lietuvos konstitucinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia.
- Vainiutė, M. (2013). Parlamento formų įvairovė ES valstybėse narėse. Iš: Šlapkauskas, V. (ats. red.). *Konstitucionalizmas ir teisės politika Europos Sąjungoje*. Mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.